

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним зверненням товариства
з обмеженою відповідальністю «Міжнародний
фінансово-правовий консалтинг» про офіційне тлумачення
частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України

м. Київ
12 січня 2010 року
№ 1-рп/2010

Справа № 1-2/2010

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Джуня В'ячеслава Васильовича,
Дідківського Анатолія Олександровича,
Домбровського Івана Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Мачужак Ярослави Василівни,
Нікітіна Юрія Івановича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг» про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40-44, ст. 356).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне звернення про неоднозначне застосування судами України частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — товариство з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг» — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України (далі — Цивільний кодекс) і роз'яснити, чи є усунення членів виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків на підставі вказаної норми одним із випадків, передбачених законодавством щодо відсторонення працівника від роботи власником або уповноваженим ним органом, про які йдеться у статті 46 Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс законів про працю).

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначеної норми Цивільного кодексу автор клопотання пояснює тим, що суди загальної юрисдикції при розгляді справ щодо усунення членів виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків неоднозначно розуміють і застосовують частину третю статті 99 Цивільного кодексу. Обґрунтовуючи це твердження, заявник посилається на ухвалу колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 3 жовтня 2007 року, постанову Вищого господарського суду України від 22 травня 2008 року.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, суди в одних справах розглядають усунення в аспекті вказаної норми Цивільного кодексу як випадок, установлений законодавством для застосування статті 46 Кодексу законів про працю, тобто відсторонення осіб, які є членами виконавчого органу товариства, від роботи, в інших — розмежовують категорії відсторонення від роботи і усунення від виконання обов'язків членів виконавчого органу товариства.

Автор клопотання стверджує, що така невизначеність призводить до порушення права власності, закріпленого статтею 41 Конституції України, оскільки учасники господарських товариств не мають можливості запобігти неналежному використанню майна товариства. Зокрема, у разі протиправних дій чи рішень членів виконавчих органів товариств їхнім учасникам може бути завдано матеріальної шкоди, якщо вони своєчасно не позбавлять таких членів певних повноважень.

2. Свої позиції стосовно викладених у конституційному зверненні питань висловили науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені в конституційному зверненні, виходить з такого.

3.1. Відповідно до положень частини першої статті 41, частини першої статті 42 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, займатися підприємницькою діяльністю, не забороненою законом. Такі конституційні права особи можуть реалізовувати, зокрема, через товариства, які поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (частини перша, друга статті 83, статті 84, 85, 86 Цивільного кодексу). Усі товариства мають майно, яке є об'єктом управлінської діяльності і інформація про яке є вимогою до змісту їхніх установчих документів (частина друга статті 88 Цивільного кодексу).

Управління товариством здійснюють його органи — загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом (частини перша, друга статті 97 Цивільного кодексу). У товариствах, в яких законом передбачено утворення виконавчого органу, здійснення управлінської діяльності покладено на нього. В статті 99 Цивільного кодексу визначені засадничі положення щодо порядку утворення, діяльності, назви цього органу, його компетенції, способу усунення від виконання обов'язків осіб, які належать до його складу. Вказані норми наведені в главі 7 «Загальні положення про юридичну особу» Цивільного кодексу і відповідно до приписів частини четвертої статті 83 цього кодексу застосовуються до всіх товариств, якщо інші правила для окремих видів товариств не встановлені законом.

За системним аналізом норм Цивільного кодексу (статті 99, 145, 147, 159, 161), Господарського кодексу України (стаття 89), Закону України «Про господарські товариства» (статті 47, 62, 63), Закону України «Про акціонерні товариства» (статті 52, 58, 59, 60, 61) виконавчий орган товариства вирішує всі питання, пов'язані з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що є компетенцією загальних зборів учасників товариства або іншого його органу. Здійснюючи управлінську діяльність, виконавчий орган реалізує колективну волю учасників товариства, які є носіями корпоративних прав. Керівник та інші члени виконавчого органу, здійснюючи управління товариством у межах правил, встановлених статутними документами, зобов'язані діяти виключно в інтересах товариства та його учасників (частина третя статті 92, друге речення абзацу третього частини першої статті 161 Цивільного кодексу).

3.2. За приписом частини четвертої статті 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання. Корпоративні права учасників товариства є об'єктом такого захисту, зокрема у спосіб, передбачений частиною третьою статті 99 Цивільного кодексу, згідно з якою члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків, якщо в установчих документах не визначені підстави усунення членів виконавчого органу від виконання своїх обов'язків.

Відповідно до положень законів, що регулюють цивільно-правові відносини, а саме частини першої статті 98, частини першої статті 99 Цивільного кодексу, ча-

стини першої статті 23, пункту «г» частини п'ятої статті 41, частини першої статті 59 Закону України «Про господарські товариства», підставою набуття виконавчим органом товариства повноважень є факт його обрання (призначення) загальними зборами учасників (акціонерів) як вищого органу управління товариством або, як зазначено у частині п'ятій статті 58 Закону України «Про акціонерні товариства», укладення з членом виконавчого органу товариства трудового договору, який від імені товариства може підписувати голова наглядової ради чи особа, уповноважена на те наглядовою радою.

Усунення членів виконавчого органу товариства від виконання обов'язків (частина третя статті 99 Цивільного кодексу) або відсторонення голови виконавчого органу товариства від виконання повноважень (абзац перший частини другої статті 61 Закону України «Про акціонерні товариства») за своєю правовою природою, предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від відсторонення працівника від роботи на підставі статті 46 Кодексу законів про працю. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання ним обов'язків міститься не в приписах Кодексу законів про працю, а у статті 99 Цивільного кодексу, тобто не є предметом регулювання нормами трудового права.

Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього об'єднання стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством. Такі рішення уповноваженого на це органу мають розглядатися не в межах трудових, а корпоративних правовідносин, що виникають між товариством і особами, яким довірено повноваження з управління ним.

У зв'язку з цим «усунення» відповідно до частини третьої статті 99 Цивільного кодексу є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснювати членом його виконавчого органу в межах корпоративних відносин з товариством повноважень у сфері управлінської діяльності. Необхідність такої норми зумовлено специфічним статусом члена виконавчого органу, який отримав від уповноваженого органу товариства право на управління. За природою корпоративних відносин учасникам товариства має бути надано можливість у будь-який час оперативно відреагувати на дії особи, яка здійснює представницькі функції зі шкодою для інтересів товариства, шляхом позбавлення її відповідних повноважень.

Зважаючи на це, зміст положень частини третьої статті 99 Цивільного кодексу треба розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання обов'язків, які він йому визначив, у будь-який час, на свій розсуд, з будь-яких підстав, але за умови, якщо в установчих документах товариства не були зазначені підстави усунення.

Така форма захисту є специфічною дією носіїв корпоративних прав у відносинах з особою, якій вони довірили здійснювати управління товариством, і не може розглядатися в площині трудового права, зокрема в аспекті статті 46 Кодексу законів про працю.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 67, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті конституційного звернення положення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435–IV «члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків» слід розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу товариства у будь-який час і з будь-яких підстав усунути особу (осіб) від виконання обов'язків члена (членів) виконавчого органу за умови, якщо в установчих документах товариства не визначено таких підстав.

Усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, яке передбачене частиною третьою статті 99 Цивільного кодексу України, не є відстороненням працівника від роботи в розумінні статті 46 Кодексу законів про працю України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine № 1-рп/2010 dated January 12, 2010 in the case upon the constitutional appeal of the limited liability company «International Financial Legal Consulting» concerning official interpretation of Article 99.3 of the Civil Code of Ukraine*

Subject of the right to constitutional appeal — the limited liability company «International Financial Legal Consulting» — applied to the Constitutional Court of Ukraine with an appeal for official interpretation of Article 99.3 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter referred to as «the Civil Code») and explanation whether removal of the members of executive body of the company from performing their duties by virtue of the mentioned norm is one of the cases of suspension of an employee by an owner or the body authorised by him which is provided by the legislation and stipulated in Article 46 of the Labour Code of Ukraine.

According to the provisions of Articles 41.1, 42.1 of the Constitution everyone has the right to own, use and dispose of his or her property, and the results of his or her intellectual and creative activity, entrepreneurial activity that is not prohibited by law. Such constitutional rights can be exercised in particular through companies which are divided into entrepreneurial and non-entrepreneurial (Articles 83.1, 83.2, 84, 85, 86 of the Civil Code). All companies have property which is an object of management activity and information about this property is a requirement to the content of their charter documents (Article 88.2 of the Civil Code).

The management of a company is performed by its bodies — general assembly of its members and an executive body unless otherwise provided by law (Articles 97.1, 97.2 of the Civil Code). In those companies in which the law provides for the establishment of an executive body, the latter is entitled with the fulfillment of the management activity. Article 99 of the Civil Code specifies the foundational provisions concerning the order of establishment, activities, name of this body, its authority, and the means of removal of its members. The mentioned norms are stipulated in Chapter 7 «Basic Provisions on a Legal Entity» of the Civil Code and pursuant to provisions of Article 83.4 of this Code are applied to all companies unless other regulations for separate types of companies are provided by law.

Pursuant to the system analysis of the norms of the Civil Code (Articles 99, 145, 147, 159, 161), the Commercial Code (Article 89), the Law «On Economic Companies» (Articles 47, 62, 63), the Law «On Joint Stock Companies» (Articles 52, 58, 59, 60, 61) the executive body of the company deals with all issues concerning daily operations of the company except for the issues which belong to the authority of the general assembly of members of the company or its other body. In relising the management activity the executive body implements the collective will of the members of the company who are the bearers of corporate rights. The head and other members of the executive body are obliged to act exclusively in the interests of the company and its members while managing the company within the limits of the rules established in the statutory documents (Article 92.3, second sentence of paragraph 3 of Article 161.1 of the Civil Code).

In compliance with Article 13.4 of the Constitution the State ensures the protection of the rights of all subjects of the right of property and economic management. The corporate rights of the members of the company are the object of such protection. These rights are protected in particular in the manner envisaged by Article 99.3 of the Civil Code according to which the members of executive body may be removed at any time unless the statutory documents specify the reasons for removal of the members of executive body.

Pursuant to the provisions of laws which regulate civil legal relations, specifically Articles 98.1, 99.1 of the Civil Code, Article 23.1, item «d» of Article 41.5, Article 59.1 of the Law «On Economic Companies» the grounds for acquiring authority by an executive body of the company is the fact of its election (appointment) by the general assembly of members (shareholders) as the highest body of management of the company or, as it is provided by Article 58.5 of the Law «On Joint Stock Companies», as a result of concluding an employment agreement with the member of the executive body. On behalf of the company this agreement can be signed by the head of the supervisory board or the person authorised by the supervisory board.

Removal of the members of executive body of the company (Article 99.3 of the Civil Code) or suspension of the head of executive body of the company (paragraph 1 of Article 61.2 of the Law «On Joint Stock Companies») by its legal nature, subject of regulation of legal relations and legal consequences differs from suspension of an employee on the grounds of Article 46 of the Labour Code. That is why the possibility of the authorised body of the company to remove the member of executive body is provided not by stipulations of the Labour Code, but by Article 99 of the Civil Code, i.e. it is not a subject of the labour law regulation.

The execution of the corporate rights by the members of the company to take part in its management by means of adoption of decisions by relevant authority about election (appointment), removal, suspension, recall of the members of executive body of this company also relates to their authorisation or deprivation of authority to manage the company. Such decisions of the authorised body shall be considered not within the frameworks of labour legal relations, but corporate legal relations which arise between the company and the persons entitled to manage it.

Thereby according to Article 99.3 of the Civil Code «removal» is an action of the authorised body of the company aimed to make it impossible for a member of executive body to exercise his or her authority in the managerial sphere within the limits of corporate relations with the company. The necessity of such norm is conditioned with the special status of the member of executive body who receives the right to manage from the authorised body of the company. Pursuant to the nature of corporate relations the members of the company shall have a possibility to immediately react at any time to the actions of the person who exercises the representative functions that damage the interests of the company by means of his or her removal.

With this regard the provisions of Article 99.3 of the Civil Code shall be understood as a right of relevant (authorised) body of the company to remove the member of executive body at any time, at its own discretion and on any ground, but provided the statutory documents of the company do not specify the reasons of removal.

Such form of protection is a special action of the bearers of the corporate rights in relations with the person whom they entitled with the management of the company and shall not be regarded within the labour law, in particular in terms of Article 46 of the Labour Code.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

In terms of the constitutional appeal the provision of Article 99.3 of the Civil Code «the members of executive body may be removed at any time» should be understood as the right of a competent (authorised) body of the company to remove a member (members) of the executive body at any time and on any ground provided the statutory documents of the company do not specify such reasons.

Removal of a member of the executive body of the company stipulated by Article 99.3 of the Civil Code is not a suspension of employee in the meaning of Article 46 of the Labour Code of Ukraine.